

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Erotisme i temps a Salvatge cor de Carles Riba **Graciell la Edo i Basté**

Catalan Review, Vol. II, number 1 (1987), p. 101-110

El més remarcable de *Salvatge cor*, en contrast amb l'obra prèvia de Carles Riba, és potser el tractament que fa l'autor de l'experiència personal i la consegüent ruptura amb allò que havia caracteritzat en aquest sentit la seva obra. Riba connecta en aquest llibre un espai textual de llarga tradició com és el sonet amb uns motius que difícilment s'allunyen del "jo" que els comunica; les estrofes s'adiuen estilísticament a l'expressió, tot i que essencialitzada, de l'experiència, a aquest "despullament interior" — segons escriví ell mateix en el pròleg — que sembla definir els versos. Cal tenir en compte, però, que la pròpia temàtica de l'obra motiva l'aparició d'un subjecte; com diu Georges Bataille "l'erotisme només es pot considerar si, en considerarlo, és l'home qui és considerat" (*L'érotisme*). Així, se'ns manifesta un subjecte que desitja, es recrea en el passat, es turmenta o es mostra en la contradicció: un Riba ja madur, que és conscient de la urgència del temps i que, alhora, pot fer ús d'una estructura formal precisa per tal de reflectir-se ("dins la multiplicitat confusa i difusa de l'estat poètic una reducció a l'ordre s'és feta", afirmava també en el pròleg).

El desig eròtic és un dels temes més recurrents, que més sovintaja i força l'aparició d'altres, com ara el temps, la bellesa, els instints, la mort o el sentiment religiós. El desig eròtic és reflectit com un desig de dissolució de la temporalitat successiva que s'imposa en un *estat normal*, un acte dissolutiu per deixar pas a una intimitat que va més enllà de les paraules, de la consciència i del temps. Així doncs, l'acte eròtic ultrapassa l'anècdota, però no l'experiència; en la descripció s'abandonen les

pràctiques puntuals per tal de reflexionar sobre una continuïtat superior — l'etern retorn —, una memòria de vida per damunt de l'acte.

EL PRIMER SONET DE "SALVATGE COR"

El poema que obre el llibre és, segons el nostre parer, un exemple decisiu per parlar d'aquesta temàtica i observar les interaccions entre forma i sentit que comentàvem anteriorment.

Que en el cant sigui baix el bes
i astut el cor en l'abraçada;
el cor vol més, vol en excés,
i en el do rebut es degrada.

Abans dels teus ulls, estimada,
¿hi ha un amor que, dolç, me'ls creés,
que me'n fes uns camins d'onada?
¿Uns ulls per l'amor de després?

Dóna't perquè tot recomenci
ordit en perills de silenci,
virginal d'un foc absolut;

com, passant de l'illa inaudita,
qui s'exalta al somni volgut
en la perla ardent que l'imita.

Pel que fa a la mètrica, malgrat que el sonet no necessiti, en principi, cap distribució accentual determinada, la irregularitat accentual així com la disposició de les pauses sintàctiques, i fins i tot la rima, es fan evidents en aquests versos de Riba, un autor molt preocupat per la forma en d'altres obres, com ara les *Elegies de Bierville* o en els seus poemes que adopten l'estrofa

clàssica japonesa — *tannka*. Pel que fa al sonet que analitzem, la rima no correspon al tipus del sonet clàssic; en els quartets no varien les rimes inicials, però sí que ho fa l'ordre d'encadenament (a-b-a-b // b-a-b-a), conferint d'aquesta manera una equivalència tímbrica diferent — com si la rima del primer quartet es reflectís en un mirall —; potser val la pena de recalcar-ho perquè el trencament sintàctic — amb l'ús d'interrogació — del segon quartet es veu esmorteït amb aquesta identitat acústica. Tampoc es pot parlar d'una rima corrent en relació als tercets, ja que mentre en el primer tercet trobem l'estructura /c-c-d/, en el segon tercet serà abraçada /e-d-e/. Aquests dos fets no tan sols contrasten amb el sonet clàssic, sinó que ens permeten de parlar, en relació al conjunt de l'obra de l'autor, d'una desviació formal — a més de temàtica.

En la primera estrofa se segueixen les pulsions que marca una relació sexual, s'inicia amb el "bes" (v. 1), continua amb "l'abraçada" (v. 2) i amb el desig ardent, ja, del cor, "el cor vol més, vol en excés" (v. 3) i finalitza en l'acte acomplert, "en el do rebut" (v. 4). Cal considerar que és l'única estrofa amb referències explícites a un camp semàntic de l'amor físic. Pel que fa al contingut, caldria fer esment de l'antítesi entre "voler" i "degradar", que només s'explica per la referència temporal: allò que es vol en rebre-ho — i només en rebre-ho — esdevé degradant, "en el do rebut es degrada". És a dir, els versos descriuen el pas pels dos extrems del desig: d'un desig preliminar a l'acompliment, i d'aquest novament al desig; un tòpic que, d'altra banda, pertany, com el sonet, a una llarga tradició (el voler i doler, o l'absència i la presència del disegni).

El sonet, doncs, es mou entre dos pols temporals que en la segona estrofa es designaran explícitament amb els adverbis de temps: l'"abans" i el "després" de l'acompliment de l'amor. Atès que l'eix conceptual dels versos és el desig, i que aquest implica

l'absència del disseny, passat i futur esdevenen el centre d'atenció. La construcció sintàctica lògica ha estat suplida per una altra de més expressiva, mitjançant l'el·lipsi ("Abans dels teus ulls", v. 5) i la introducció del *gest dramàtic* amb la interrogació. El llenguatge referencial del primer quartet també cedeix i es transforma en una recreació simbòlica ("...uns camins d'onada?", v. 7); d'altra banda, aquesta mutació referencial refermaria la idea anteriorment suggerida segons la qual hi ha més interès per mostrar el fons de l'experiència que per reflectir-la en ella mateixa. Observem, així mateix, la propensió dels elements a assolir una funció paronomàsica, és a dir, a establir una vinculació semàntica entre aquelles paraules que fonèticament s'assemblen (com en la rima del primer quartet on "bes" es relacionaria amb "excés" i "abraçada" amb "degrada", o en la relació d'alguns monosíl·labs a l'interior del poema com "cor", "vol", "do", "dolç" i "foc").

Per bé que sigui difícil d'entreveure una relació de sentit entre la primera estrofa i la segona, la suma de tots aquests elements — equivalents i contrastants — ens empeny a fer una lectura concurrent; tot desemboca en el desig d'un amor abans i després de l'amor, en un interès per la retenció de l'instant, ja que el "després" és negatiu (¿Uns ulls per l'amor de després?, v. 8), i el "do" així que s'ha "rebut" esdevé "degradant" (v. 4). L'únic camí plausible és el de la repetició; en el primer tercet s'explica a través d'una resolució directa: "Dóna't perquè tot recomenci" (v. 9), passant de l'imperatiu — "dóna't" — al subjuntiu — "recomenci" —, i cal parar atenció al verb "recomençar", com un possible vincle entre el passat i l'esdevenidor. A més, aquesta estrofa puntualitza també el com i el per què d'aquesta voluntat; els versos 9è i 10è són, en certa manera, paral·lels al 1er i 2on, descriuen l'atmosfera idònia per a l'acompliment, "ordit en perills de silenci, / virginal d'un foc absolut".

Fixem-nos que el tema del desig és recurrent també en el nombre d'adjectius que apareixen en aquest poema, així com en la frase subjuntiva inicial ("Que en el cant sigui baix el bes", v. 1) i en l'imperatiu d'aquesta tercera estrofa.

Per acabar, el darrer tercet, que, d'una banda, ve a ser una prolongació del primer a través de la comparació ("com...", v. 12), i, de l'altra, un resum del poema. La seva lectura és complexa atès que trenca el to i retorna al simbolisme del segon quartet. Si parem esment, però, en els tòpics que l'antecedeixen, podem establir la comparació entre el fet de "recomençar" (v. 9) i aquell subjecte que "passa" del desig que "s'exalta" (i s'identifica amb "l'illa inaudita" [v. 12] i "somni volgut" [v. 13]) a l'acte ("la perla ardent que l'imita", [v. 14]). És a dir, l'acte, l'acompliment, imita el desig, el "somni volgut" (v. 13), en un trajecte que va de l'"abans" al "després", del subjuntiu del desig a l'imperatiu de l'acte.

La recerca d'un etern acompliment de l'amor, és a dir, de la idea de desig, podria ser el resum temàtic d'aquest poema i també d'altres del mateix llibre; però, amb tot, l'etern acompliment no s'assoleix perquè cal per això l'absència de passat — d'aquesta finitud irrevocable en què l'única elecció possible per acostar-s'hi és la de tornar a començar.

LA RELACIÓ I L'ACOMPLIMENT

Així doncs en l'acompliment de l'amor tot canvia (com escriví Riba en el desè sonet: "Tot canviava en l'Aventura / si em miraves, no era jo / si reies, no eres impura."). El poeta introdueix en els poemes de *Salvatge cor* la presència ambigua d'una amant que tot just apareix i esdevé anònima en l'acoblament — els subjectes perden llur individualitat per recompondre un ser

únic —; es canvia el pla contextual i desapareixen o, en qualsevol cas, han de desaparèixer, els referents de la vida diària (“Pobra, entesa, la nostra vida, / segons la llum [...]”, sonet X) per tal d’irrompre en “L’Aventura”, en l’“illa inaudita” del primer sonet o en la relació “mai familiar” que se’ns descriu en el segon sonet o en el vuitè, “absència. / (...) una preciosa innocència; / i la vida llosca damunt”. En els poemes eròtics es para esment no tant en la cosa, l’acoblament, sinó en l’efecte que aquest produeix, l’amant és relacionat amb el concepte de desig, i és el desig allò que esdevé remarcable, és a dir, no es persegueix l’amant sinó l’amor: “i ens omplirem d’amor com d’una presa” (sonet XXIII). D’altra banda, la relació amorosa descrita no és forçosament contemporània a les poesies. L’observació directa de les *Estances* se supleix per una recreació mental d’ella, i si és presentada, Riba reconeix l’ús de la regressió per a reviure-la (“una antiga crida sense hora”, sonet IX). El retorn a l’impuls original significa alhora un retorn a un estat pre-conscient, allà on el desig perd les seves connotacions de frivolitat i coincideix amb l’instint animal; uns instints que malgrat llur caducitat transformen i sublimen l’existència: “¿On tornem, que no fos naixença?” (sonet VII).

Heus aquí la paradoxa que apareix des del primer fins al darrer dels versos del llibre: el desig sexual s’uneix, per un costat, als seus orígens estrictament instintius i irracionals (“nosaltres mateixos, terrals / com l’ombra i com els animals / que erren nus, caçant el delit.” sonet X) — en molts sonets fins s’advoca per la gosadia i força del delit físic (“jo coronés de mi tot animal”, sonet XIV, o l’“Exulteu, amants!” del sonet XVIII) —. Per l’altre costat, aquest mateix desig no tan sols permet parlar d’una puresa que travessa la turpitud de ser reconegut en l’existència rigorosament física, sinó que introdueix i desvetlla l’essencial de l’existència; en els darrers sonets el poeta fins i tot

intentarà de justificar-ho i retrobar-ho dins els paràmetres cristians. Tot i que Riba es reconeix en el "*Omne animal*" (sonet XIV, 1), és conscient de la contradicció que això suposa amb la salvació cristiana; quan es manifesta aquesta contradicció accentua el to de *Carpe Diem* del seu cant i estableix equivalències entre el desig físic i l'aproximació a l'U ("Deixa'm servir-Te en el que se m'enduu, / conèixer-Te en el que m'és fosc de Tu, / créixer en la carn que per l'ànima és meva!", sonet XIV, 2). La paradoxa no queda resolta en el llibre, però es planteja la *idea* d'un món originari en el qual cos i cor (ànima) deixarien la seva relació antitètica ("cossos en l'instant suprem", sonet XII).

Aquesta relació és envoltada amb tot d'elements i imatges que palesen la concepció esmentada, com ara la contraposició entre el dia i la nit, l'alba, el ponent o simplement la foscor ("Pobra, entesa, la nostra vida, / segons la llum, s'era expandida / en una ardent, obscura flor", sonet X); la foscor reflecteix el món divergent i nou en relació al món entès sota la llum diària, i per això també l'aparició dels boscos espessos i impenetrables descrits en tants sonets (V, IX, XIV, XX, XXII i XXIV). La presència de l'aigua — i amb ella, de les illes, de les ribes, de les fonts, del port i de la cala — és així mateix recurrent en relació amb els dos grans temes del llibre, el desig i el temps ("Quina joventut de mar / ens ha pres, ocells en popa, / dins un bes fulgent i rar", sonet II; "Uns camins d'onada?" del primer sonet).

EL TEMPS: LA MORT I EL RENÈIXER

El temps i la mort són presents gairebé en tots els poemes de *Salvatge cor*, però no segons una visió única. Podríem dir que

hi ha tres maneres de reflectir-los; en primer lloc, s'estableixen, com hem vist, relacions complexes entre l'apropament de la vellesa i, en aquest sentit, de la mort, i la resposta instintiva d'aferrar-se al món excitat dels vivents ("Deixa'm servir-Te en el que se m'enduu", sonet XIV, 2). En segon lloc, trobem l'efimeritat del goig sexual, el trànsit del plaer a la normalitat i, com a conseqüència, la recerca d'una continuïtat superior — que recorda la concepció Agustinià de cercar i trobar per cercar més ("Uns ulls per l'amor de després?", sonet I) —. En tercer lloc, trobem també la mort del desig, la inacció, una mena de conformisme circumstancial que en la majoria dels casos és rebutjat amb un *Carpe Diem*.

Qui un dia, per amor, la vida
que pur retenia ha llançat
a forçar l'estiu sense gatge,

conceix la llei, i el seu llenguatge
serà el dels poetes, salvat
pel profund refús de la mida. (XXI)

El subjecte no s'identifica amb la topologia de la seva consciència, és a dir, "la llei" no és la llei ponderada dels *conscients*, és la llei dels poetes: una entelèquia visible en el poema a través de les transaccions entre l'animal i l'ànima, un ser i no-ser que fluctua entre els sentits i l'existència. Si seguim la distinció lacaniana entre el "jo sóc" d'existència i el "jo sóc" de sentit, observem com ambdós es personalitzen en aquest llibre, el primer en el tractament més que condescendent de l'experiència, i el segon en la reflexió i lectura transcendent d'aquesta experiència. Així, no és sorprenent que entre la pulsio de mort i la pulsio de desig aparegui el record; la memòria trasllada un acompliment de l'amor ja passat i un desig que salta per damunt del

temps; i aquest, el temps, es transforma com l'univers dels amants en la relació amorosa ("el que és mort, que dolç em crida, / m'és present sense conjur", sonet VI). El fet de participar en el joc eròtic desemboca, pel poeta, en la percepció profunda de l'ésser en la seva simplicitat, més enllà de la seva correspondència temporal ("treure d'hoste del temps la mort", sonet XIII).

La memòria salva el passat i fins fa perdurables els instants de l'impuls permetent, així, una manipulació del temps,

a estius de recordats ribatges,
a cossos en l'instant suprems:
deixant fer el temps, jo encara el temps
crearé, espill de flors salvatges (...) (XII)

La cariatide de la memòria és aquí l'Eros ("un temps passat que fou delit", sonet IX); un Eros que impulsa incondicionalment a viure, i també a renéixer en un estat diferent; així com el desig eròtic es caracteritza per ser una transgressió, una ruptura amb l'individu i "la vida entesa", la regressió trenca amb el temps i el fa imperible ("el que he viscut no es comptarà per anys", sonet XXIII); és a dir, el record pot fer emergir intens allò que ho fou en el passat, "el murmuri / sagrat dins la sang, d'un record" (sonet XI).

Resumint, podríem afirmar que la concepció de l'erotisme a *Salvatge cor* va, així, estretament lligada al temps, i es manifesta, d'una banda, en la inèrcia cap a la vida orgànica i el lliure flux de l'excitament, i, d'altra banda, en una tendència també instintiva vers un equilibri interior, vers la quietud del món inorgànic, vers la reflexió contemplativa i confessional... Ambdues s'extrapolen estilísticament i ambdues, també, obeeixen, en darrer terme, al mateix instint de mort. Ara bé, si la matèria, la

vida orgànica, segons aquesta concepció neoplatònica pot ser considerada com l'últim graó en l'ordre jeràrquic de les coses, en aquests poemes ens és presentada com a inici del retorn.¹

llavors he dit: "Creixença de la terra,
Déu pur, jo sóc cap al Teu moviment.
Tal meu instant renova obscurament
un paradís que per l'arrel m'aferra. (XIV, 2)

GRACIEL·LA EDO I BASTÉ
SABADELL

¹ He utilitzat el primer volum de *Obres Completes. Poesia*. (Edició a cura d'Enric Sullà, Pròleg d'Arthur Terry), Barcelona, edicions 62, 1984.